

ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗ ΓΛΩΣΣΑ – Α' ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

ΘΕΩΡΙΑ

ΕΝΟΤΗΤΑ 1η

Οι πρώτες μου γνώσεις για την επικοινωνία

- ► Επικοινωνία είναι η **ανταλλαγή μηνυμάτων** μεταξύ δύο ή περισσότερων ανθρώπων. Για να υπάρξει επικοινωνία χρειαζόμαστε έναν **πομπό**, έναν **δέκτη** κι έναν **κώδικα**. Πομπός είναι αυτός που μιλάει (ο ομιλητής) ή γράφει (ο συγγραφέας). Δέκτης είναι αυτός που ακούει (ο ακροατής) ή διαβάζει (ο αναγνώστης). Κώδικας είναι ένα σύστημα σημείων ή σημάτων ή συμβόλων με αρχές και κανόνες. Η γλώσσα είναι ένα παράδειγμα κώδικα πολύ δημιουργικού.
- ► Ο πομπός χρησιμοποιεί τον γλωσσικό κώδικα για να κωδικοποιήσει ένα μήνυμα, να εκφράσει δηλαδή μια επιθυμία, να διατυπώσει μια ερώτηση, να δώσει ή να ζητήσει μια πληροφορία, να πει κάτι που σκέφτεται ή που νιώθει κτλ. Από τον πομπό το μήνυμα μεταβιβάζεται με κάποιον **τρόπο (φυσικό ή τεχνητό)** στον δέκτη. Ο δέκτης είναι αυτός που λαμβάνει και αποκωδικοποιεί το μήνυμα.
- ► Το μέσο που χρησιμοποιούμε για να επικοινωνήσουμε, ο φυσικός ή τεχνητός αυτός τρόπος (τηλέφωνο, Η/Υ, κινητό τηλέφωνο, επιστολή, επικοινωνία πρόσωπο με πρόσωπο κτλ.), επηρεάζει τη μορφή και το ύφος του μηνύματος.
- ► Υπάρχουν δύο είδη γλωσσικής επικοινωνίας: **η προφορική και η γραπτή**.

Οι πρώτες μου γνώσεις για τους κώδικες

- ► Εκτός από τη γλώσσα επικοινωνούμε και με πολλά άλλα **σήματα** που ανήκουν σε διάφορους **κώδικες**. Ιδιαίτερη σημασία για την επικοινωνία των ανθρώπων έχει ο γλωσσικός κώδικας.
- ► Πολλά κείμενα δε χρησιμοποιούν μόνο τη γλώσσα για να μεταδώσουν το μήνυμά τους, αλλά και άλλους τρόπους, που μπορεί να είναι σήματα από άλλους κώδικες. Επειδή λοιπόν χρησιμοποιούν πολλούς τρόπους, λέγονται **πολυτροπικά κείμενα**.

Είδη προτάσεων ανάλογα με τα συστατικά τους

Οι πρώτες μου γνώσεις για την πρόταση

- ο ► **Πρόταση** είναι το μεγαλύτερο σύνολο λέξεων που είναι γραμματικά οργανωμένο.

- ο ► Μια πρόταση, η οποία έχει ολοκληρωμένο νόημα, μας δίνει απάντηση στις ερωτήσεις «ποιος» και «τι» και από την οποία δεν μπορούμε να αφαιρέσουμε τίποτα, λέγεται **απλή** πρόταση, π.χ. *Η Άννα είδε τον Γιώργο.*
- ο ► Οι συνθήκες της επικοινωνίας μάς αναγκάζουν ή μας επιτρέπουν να προσθέτουμε ή να αφαιρούμε στοιχεία/λέξεις από τις προτάσεις μας. Έτσι:
- ο Η πρόταση από την οποία λείπουν στοιχεία / λέξεις λέγεται **ελλειπτική**, π.χ. *Σήμερα Μαθηματικά, αύριο Χημεία και τέρμα*
- ο Η πρόταση που εκτός από τα βασικά έχει κι επιπλέον στοιχεία λέγεται **επαυξημένη**, π.χ.
Ο Πέτρος βοήθησε πολύ με το χιούμορ του

Μαθαίνω για τις προτάσεις και τη σημασία τους

- ► Οι προτάσεις που χρησιμοποιούμε συνήθως για να δώσουμε μια πληροφορία λέγονται **αποφαντικές**, π.χ. *Το μάθημα αρχίζει στις 8:00.* Σε αυτές τις προτάσεις, όταν γράφουμε, βάζουμε τελεία.
- ► Οι προτάσεις που χρησιμοποιούμε συνήθως για να ζητήσουμε μια πληροφορία λέγονται **ερωτηματικές**, π.χ. *Τι ώρα αρχίζει το μάθημα;* Σε αυτές τις προτάσεις, όταν γράφουμε, βάζουμε ερωτηματικό.
- ► Οι προτάσεις που χρησιμοποιούμε συνήθως για να ζητήσουμε από κάποιον να κάνει κάτι ή να τον παρακαλέσουμε για κάτι λέγονται **προστακτικές**, π.χ. *Μπείτε στην τάξη.* Σε αυτές τις προτάσεις, όταν γράφουμε, βάζουμε τελεία ή θαυμαστικό.
- ► Οι προτάσεις που εκφράζουν ένα έντονο συναίσθημα λέγονται **επιφωνηματικές**, π.χ. *Τι ωραία μέρα!*
Σε αυτές τις προτάσεις, όταν γράφουμε, βάζουμε θαυμαστικό.

Διαπιστώνω ότι :

- ► Μπορούμε να χρησιμοποιήσουμε διαφορετικά είδη προτάσεων (π.χ. αποφαντική, ερωτηματική, προστακτική, επιφωνηματική) για να πετύχουμε τον σκοπό μας στην επικοινωνία. Η επιλογή μας εξαρτάται κυρίως από τον **ακροατή** μας (ποιος είναι, τι σχέση έχουμε μαζί του), από **τον τρόπο** που μεταδίδεται το μήνυμα και **τις συνθήκες επικοινωνίας** (αν μιλάμε από το τηλέφωνο ή «πρόσωπο με πρόσωπο», αν είμαστε μπροστά σε άλλους ή μόνοι με τον συνομιλητή μας).
- ► Έτσι, μπορούμε να ζητήσουμε μια πληροφορία χρησιμοποιώντας όχι μόνο ερωτηματικές προτάσεις, αλλά και αποφαντικές ή προστακτικές, π.χ.
 - ο *Θα ήθελα να μου πεί κάποιος τις ώρες των μαθημάτων.*
 - ο *Πες μου τις ώρες των μαθημάτων.*
 - ο *Ποιες είναι οι ώρες των μαθημάτων;*

Μαθαίνω ότι :

- Οι προτάσεις που δεν έχουν άρνηση λέγονται **καταφατικές**.
- Οι προτάσεις που περιέχουν άρνηση [δε(ν), μη(ν)] λέγονται **αρνητικές**.

Συμπεραίνω για τις προτάσεις

► Η ίδια ακριβώς πρόταση μπορεί να χρησιμοποιηθεί για να δηλώσουμε ή να ρωτήσουμε κάτι, για να εκφράσουμε απορία, θαυμασμό, έκπληξη κτλ., π.χ.

- Άρχισε το σχολείο.
- Άρχισε το σχολείο;
- Άρχισε το σχολείο!

ΕΝΟΤΗΤΑ 2η

- **Ο προφορικός λόγος** είναι πιο άμεσος, αυθόρμητος στην καθημερινή μας επικοινωνία.

Διαφέρει, όμως, από τον γραπτό λόγο σε ορισμένα σημεία:

1. Στον προφορικό λόγο είμαστε, συνήθως, στον ίδιο χώρο με τον συνομιλητή μας και συζητάμε την ίδια χρονική στιγμή. Ο προφορικός λόγος πλάθεται την ίδια στιγμή, γι' αυτό έχει διακοπές, επαναλήψεις, διορθώσεις κτλ.
2. Στον προφορικό λόγο χρησιμοποιούμε πέρα από τις λέξεις και άλλα συμπληρωματικά στοιχεία (π.χ. χειρονομίες, επιτονισμό κτλ.), τα οποία δεν είναι εύκολο να αποδοθούν γραπτά. Αντίθετα, στον **γραπτό λόγο** δεν έχουμε μπροστά μας τον αναγνώστη και διαθέτουμε χρόνο για σχεδιασμό και διόρθωση.

► Από την προσέγγιση των παραπάνω κειμένων και συνομιλιών καταλαβαίνουμε ότι είναι δύσκολο να διακρίνουμε τα όρια ανάμεσα στον γραπτό και τον προφορικό λόγο, ιδιαίτερα στα κείμενα της ηλεκτρονικής επικοινωνίας.

- Όταν μελετούμε τον προφορικό λόγο ή το γραπτό κείμενο, αναζητούμε:

- ποιος μιλάει ή γράφει (**πομπός**),
- σε ποιον μιλάει ή γράφει (**δέκτης**),
- για ποιο σκοπό μιλάει ή γράφει (**σκοπός**),
- ποιο θέμα, ποιες απόψεις-ιδέες (**μήνυμα**) μεταδίδει και με ποιον τρόπο.

- Ο τρόπος που μιλάμε αλλά και αυτά που λέμε εξαρτώνται από πολλούς **παράγοντες**, όπως:

- από τη σχέση που έχουμε με τον συνομιλητή μας: αν μιλάμε με κάποιο φίλο μας, για παράδειγμα, είμαστε λιγότερο τυπικοί, ενώ, όταν μιλάμε με κάποιο μεγαλύτερο που δε γνωρίζουμε καλά, χρησιμοποιούμε τον πληθυντικό αριθμό·
- από τον σκοπό του λόγου ή του κειμένου.

► Τέλος, το **μέσο-δίαυλος επικοινωνίας** επηρεάζει τη μορφή του μηνύματος (το λεξιλόγιο, το ύφος, ακόμα και την οργάνωση των προτάσεων ή της παραγράφου). Η μορφή και το ύφος του μηνύματος

καθορίζονται από τις κοινωνικές μας σχέσεις και τις συνθήκες επικοινωνίας. Το επίπεδο ύψους καθορίζεται και από τη σχέση πομπού-αποδέκτη που κινείται είτε στον άξονα της εξουσίας είτε στον άξονα της ισοτιμίας/αλληλεγγύης. Μια σχέση ισοτιμίας μπορεί να είναι από πολύ οικεία έως τυπική και απρόσωπη.

Κατάλαβα ότι

- Η παράγραφος είναι ένα ενιαίο κείμενο, με αρχή, ανάπτυξη και τέλος. Έχει την αυτονομία της, αφού αναπτύσσεται μια ιδέα ή η πλευρά ενός θέματος, αλλά ταυτόχρονα συνδέεται με την επόμενη παράγραφο και όλες μαζί διαμορφώνουν ένα κείμενο.
- Στην αρχή της παραγράφου εντοπίζουμε-γράφουμε το θέμα που αναλύεται παρακάτω σε προτάσεις.
- Συνδέουμε τις προτάσεις στο εσωτερικό της παραγράφου με κατάλληλες συνδετικές λέξεις που δηλώνουν επεξήγηση, παράδειγμα, συμπέρασμα, αντίθεση κτλ.
- Η μια παράγραφος πρέπει να ξεχωρίζει από την άλλη, γι' αυτό αφήνουμε περιθώριο στην αρχή κάθε παραγράφου.

ΕΝΟΤΗΤΑ 3η

Οι πρώτες μου γνώσεις για την περιγραφή

- Με τον όρο περιγραφή εννοούμε την αναπαράσταση μέσα από τον λόγο χώρων, προσώπων, αντικειμένων, φαινομένων κτλ.
 - ο Η περιγραφή ως είδος κειμένου συνδέεται κυρίως με τον χώρο.
 - ο Ακολουθεί πορεία από το γενικό στο ειδικό, από γενικές εικόνες σε λεπτομερειακές.
 - ο Το σημείο περιγραφής μπορεί να είναι σταθερό, όταν ο συγγραφέας μένει ακίνητος και από εκεί περιγράφει τον χώρο, ή μπορεί να κινείται μέσα στον χώρο.
 - ο Η γλώσσα της περιγραφής χαρακτηρίζεται από σαφήνεια, ακρίβεια, ζωντάνια και παραστατικότητα.

Οι πρώτες μου γνώσεις για την αφήγηση

- Με τον όρο αφήγηση εννοούμε την προφορική ή γραπτή παρουσίαση ενός γεγονότος ή μιας σειράς γεγονότων, πραγματικών ή φανταστικών.
 - ο Η αφήγηση οργανώνεται με άξονα τον χρόνο, αλλά οι καταστάσεις συνδέονται αιτιολογικά μεταξύ τους.
 - ο Η αφήγηση ακολουθεί τη δομή που δίνεται στο παρακάτω σχήμα:

Α. Πληροφορίες για τους ήρωες, τον χώρο, τον χρόνο και την κατάσταση από την οποία ξεκινά η αφήγηση

Β. Η εξέλιξη της αφήγησης και η έκβασή της

Γ. Η λύση: η κρίση του αφηγητή για το νόημα της ιστορίας.

- ο Κύριος χρόνος της αφήγησης είναι ο αόριστος, αλλά χρησιμοποιείται και ο παρατατικός.
- ο Κύριο γνώρισμα της αφήγησης είναι οι συνδετικές λέξεις ή φράσεις που δείχνουν τη χρονική σειρά των γεγονότων και την αιτιολογική σχέση μεταξύ τους.

Μαθαίνω για την περίληψη

- Η περίληψη είναι ένα **σύντομο κείμενο** το οποίο **συμπυκνώνει το βασικό περιεχόμενο ενός μεγαλύτερου κειμένου και μας πληροφορεί γι' αυτό.**
- Η περίληψη μπορεί να λάβει πολλές μορφές: μπορεί να είναι ο τίτλος ενός κειμένου ή μιας παραγράφου, όπως επίσης και η σύντομη απόδοση του περιεχομένου ενός βιβλίου. Εξάλλου, συναντάμε τον περιληπτικό λόγο καθημερινά σε τίτλους ειδήσεων, διαφημίσεις, αγγελίες κτλ.
- Σ' αυτή την ενότητα θα μάθουμε **τα βασικά βήματα για την περίληψη**, τα οποία είναι:
 1. **Η προσεκτική ανάγνωση του αρχικού κειμένου.**
 2. **Ο εντοπισμός του κεντρικού θέματος (θεματικού κέντρου) του κειμένου.**
 3. **Η μελέτη της δομής των παραγράφων του κειμένου και η υπογράμμιση των βασικών λέξεων.**
 4. **Η γραφή σύντομων πλαγιότιτλων σε κάθε παράγραφο.**
 5. **Η γραφή της περίληψης με ιδιαίτερη προσοχή:**
 - να ξεκινά είτε με αναφορά στο κείμενο/συγγραφέα είτε απευθείας·
 - να αξιοποιεί με προσοχή τις απαραίτητες συνδετικές λέξεις·
 - να περιέχει την κύρια θέση και τις βασικές ιδέες του κειμένου·
 - να έχει πληροφοριακό ύφος και να μη σχολιάζει το κείμενο·
 - να μην υπερβαίνει τον αριθμό λέξεων που έχει οριστεί.

Οι πρώτες μου γνώσεις για το επιχείρημα

- Σε μια συζήτηση ή σε ένα κείμενο, **για να υποστηρίξουμε τις θέσεις μας** ή για να αντικρούσουμε τις θέσεις άλλων, χρησιμοποιούμε **επιχειρήματα**. Η χρήση επιχειρημάτων μάς βοηθάει να κατανοήσουμε ποιες θέσεις είναι ορθότερες ή πιο σημαντικές από άλλες και κυρίως να πείσουμε τους άλλους για την ορθότητα των θέσεών μας.
- Ξεκινήσαμε με είδη απλών επιχειρημάτων, όπως τα επιχειρήματα διά μέσου παραδειγμάτων και τα επιχειρήματα με αιτίες, που είναι συνηθισμένα τόσο στις καθημερινές συζητήσεις όσο και στα «επίσημα» κείμενα, ιδιαίτερα στον χώρο των κοινωνικών και φυσικών επιστημών, όπου ανήκει το κείμενο που μελετήσαμε εδώ.

Οι πρώτες μου γνώσεις για την πολυτροπικότητα

Όπως είδαμε στην πρώτη ενότητα, στην εποχή μας υπάρχουν πολλά κείμενα που συνοδεύονται από εικόνες, χωρίς τις οποίες δεν έχουν νόημα μερικές φορές ή δε μεταφέρουν αποτελεσματικά το μήνυμά τους. Η **εικόνα**, δηλαδή, συχνά συμπληρώνει **το νόημα των λέξεων** (ιδιαίτερα όταν το κείμενο μας δίνει πληροφορίες) ή ενισχύει το μήνυμα που επιδιώκει να μεταφέρει το κείμενο (συνήθως σε διαφημίσεις ή αφίσες ευαισθητοποίησης σε κοινωνικά ζητήματα) ή κάνει απλώς πιο ελκυστικό το κείμενο. Υπάρχει βέβαια και η περίπτωση οι λέξεις να επεξηγούν απλώς την εικόνα, οπότε η εικόνα παίζει τον κύριο ρόλο, ενώ το κείμενο τον βοηθητικό.

ΕΝΟΤΗΤΑ 4η

Οι πρώτες μου γνώσεις για τα μέρη της πρότασης

Ας θυμηθούμε ορισμένα πράγματα που ήδη έχουμε μάθει στις τελευταίες τάξεις του Δημοτικού σχολείου:

- Σε κάθε κείμενο, άρα και σε αυτά που διαβάσαμε προηγουμένως, κύριο συστατικό-βασική μονάδα αποτελεί η πρόταση.
- Κάθε πρόταση αποτελείται από δύο βασικά μέρη. Στο ένα μέρος κεντρική λέξη είναι το ουσιαστικό, ενώ στο άλλο μέρος το ρήμα. Το ένα μέρος, λοιπόν, θα το αναφέρουμε από εδώ κι εμπρός ως **ονοματική φράση**, ενώ το άλλο ως **ρηματική φράση**.

Διαπιστώνω ότι:

- Η **ονοματική φράση** μπορεί να έχει **απλή μορφή** (π.χ. άρθρο + ουσιαστικό → *τα παιδιά*) ή **διευρυμένη μορφή** (π.χ. άρθρο + επίθετο + ουσιαστικό → *τα υγιή άτομα*).
- Η διευρυμένη μορφή της ονοματικής φράσης μπορεί να περιέχει οποιοδήποτε άλλο μέρος του λόγου που μπορεί να λειτουργήσει ως συμπλήρωμα ή προσδιορισμός του ουσιαστικού (π.χ. αριθμητικό, επίθετο ή και ολόκληρη ονοματική πρόταση).

ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑ: *Οι μικροί αφράτοι μπεζέδες, που τρίβονται αμέσως στο στόμα και λιώνουν*

Διαπιστώνω ότι:

- Η **ρηματική φράση** είναι ο συνδυασμός του ρήματος με τα συμπληρώματα και τους προσδιορισμούς του.
- Μια ονοματική φράση μπορεί να είναι μέρος μιας ρηματικής φράσης:

<i>Το Υπουργείο Υγείας</i>	<i>συνέταξε</i>	<i>διατροφικές οδηγίες</i>
ΟΦ		ΟΦ
	ΡΦ	

Μαθαίνω ότι:

► Η ονοματική φράση έχει πολλές λειτουργίες στις προτάσεις.

Συγκεκριμένα λειτουργεί ως:

- **Υποκείμενο** του ρήματος, δηλαδή μία λέξη ή φράση που δηλώνει ποιος ενεργεί (όπως εδώ οι γονείς) ή δέχεται μια ενέργεια ή βρίσκεται σε μια κατάσταση:

Πολλοί γονείς δε διαφωνούν.

- **Κατηγορούμενο** (του υποκειμένου):

Το 1 στα 10 Ελληνόπουλα είναι παχύσαρκο παιδί.

- **Αντικείμενο**, δηλαδή το πρόσωπο ή το πράγμα στο οποίο μεταφέρεται η ενέργεια του υποκειμένου ενός ρήματος:

Το Υπουργείο Παιδείας συνέταξε διατροφικές οδηγίες.

- **Συμπλήρωμα μιας πρόθεσης** :

Λόγια κάποτε πικρά με τη γλύκα στο στόμα.

- **Συμπλήρωμα ενός ουσιαστικού** (= άλλης ονοματικής φράσης) σε πτώση γενική:

Περιεργάζομαι την παράταξη των γλυκισμάτων.

Παρατηρώ ότι:

- ► Πολλές φορές το **φυσικό γένος** ενός ουσιαστικού άλλοτε ταυτίζεται και άλλοτε όχι με το γένος που έχει στη γραμματική (**γραμματικό γένος**).
- Για παράδειγμα, το ουσιαστικό *το αγόρι* έχει φυσικό γένος αρσενικό, αλλά έχει γραμματικό γένος ουδέτερο, ενώ το ουσιαστικό *ο μάγειρας* έχει φυσικό και γραμματικό γένος αρσενικό.

Προσέχω ότι:

- ► Η **ονομαστική** είναι η πτώση που απαντά στο ερώτημα *ποιος, ποια, ποιο* ενεργεί ή παθαίνει κάτι ή βρίσκεται σε μια κατάσταση που δηλώνει το ρήμα.
- ► Η **γενική** είναι η πτώση που απαντά στο ερώτημα *τίνος (ποιου, ποιας, ποιου;)*.
- ► Η **αιτιατική** είναι η πτώση που απαντά στο ερώτημα *τι (ποιον, ποια, πιο;)*.
- ► Η **κλητική** είναι η πτώση με την οποία απευθύνουμε πρόσκληση ή προσφώνηση σε κάποιον, κάποια, κάτι.

Διαπιστώνω ότι:

- ► Τα ουσιαστικά διακρίνονται σε δύο μεγάλες κατηγορίες, τα **δικατάληκτα** και τα **τρικατάληκτα**.

- ► Παράλληλα τα δικατάληκτα διακρίνονται σε **ισοσύλλαβα** (καθώς όλοι οι τύποι-πτώσεις έχουν ίδιο αριθμό συλλαβών, π.χ. *μαθητής* και **ανισοσύλλαβα** (καθώς ορισμένοι τύποι-πτώσεις εμφανίζουν μία επιπλέον συλλαβή, π.χ. *παππούς*).
- ► Ένας άλλος τρόπος κατάταξης των ουσιαστικών (ακολουθείται σε ορισμένες περιγραφές της Νέας Ελληνικής) είναι η διάκριση τους σε **αρσενικά, θηλυκά** και **ουδέτερα**, δηλαδή η διάκριση των κλίσεων σύμφωνα με το γένος, όπως στον πίνακα πιο πάνω.

Μαθαίνω ότι:

- ► Οι λέξεις της πρώτης ομάδας έχουν παραχθεί από άλλες λέξεις. Νέες λέξεις μπορούν να παραχθούν, όταν στο θέμα της αρχικής λέξης προστίθεται μία νέα διαφορετική κατάληξη, που λέγεται **παραγωγική κατάληξη ή επίθημα** :
π.χ. *παιδί*+**παραγωγική κατάληξη -ακι**→ **παράγωγη λέξη** *παιδάκι*
- ► Οι λέξεις της δεύτερης ομάδας έχουν δημιουργηθεί με δύο τρόπους:

α' τρόπος: Ενώνονται τα θέματα δύο απλών λέξεων,

π.χ. *παχύσαρκο*: από τις λέξεις

παχύ: που είναι το α' μέρος (**πρώτο συνθετικό**) της νέας λέξης

σάρκα: που είναι το β' μέρος (**δεύτερο συνθετικό**) της νέας λέξης.

β' τρόπος: Αριστερά από το θέμα της αρχικής λέξης προστίθεται ένα πρόθημα, όπως μια αρχαία πρόθεση ή το στερητικό **α-** (που δηλώνει άρνηση):

π.χ. *τροφή* +**αρχαία πρόθεση διά** → **σύνθετη λέξη** *διατροφή*

π.χ. *φθαρτός* +**στερητικό πρόθημα: α-** → **σύνθετη λέξη**: *άφθαρτος*.

- Τα προθήματα αυτά ονομάζονται και **αχώριστα μόρια**, γιατί δε συναντώνται κατά κανόνα μόνα τους στον λόγο. Βλ. και στη Γραμματική.
- Σημειώνεται εδώ ότι σύμφωνα με ορισμένες περιγραφές της Νέας Ελληνικής οι λέξεις που σχηματίζονται με την προσθήκη αχώριστων μορίων δεν είναι σύνθετες αλλά παράγωγες.

ΕΝΟΤΗΤΑ 5η

Διαπιστώνω ότι:

- ► **Το ρήμα:**
 - ο εκφράζει **μία ενέργεια ή μια κατάσταση**,
 - ο είναι το **βασικό στοιχείο κάθε πρότασης** γύρω από το οποίο οργανώνεται το μήνυμα που μεταδίδεται με την επικοινωνία,
 - ο ανήκει στη **ρηματική φράση**, στην οποία παίζει τον κυρίαρχο ρόλο.

- Εκτός από το ρήμα, στη ρηματική φράση μπορεί να ανήκουν ουσιαστικά ή επίθετα (δηλαδή ονοματικές φράσεις που θα είναι αντικείμενα του ρήματος ή κατηγορούμενα του υποκειμένου ή του αντικειμένου) ή επιρρήματα ή επιρρηματικές φράσεις που θα δίνουν μια επιπλέον πληροφορία σχετικά με τον χρόνο, τον τρόπο, τον τόπο κτλ. της ενέργειας του ρήματος.

Θυμάμαι ότι:

- Όπως τα ουσιαστικά, έτσι και **τα ρήματα** έχουν δύο αριθμούς: **ενικό και πληθυντικό**.
- **Τα ρήματα** όμως δεν έχουν πτώσεις (όπως τα ουσιαστικά), αλλά **έχουν πρόσωπα**: **πρώτο, δεύτερο και τρίτο πρόσωπο** σε κάθε αριθμό (ενικό και πληθυντικό).

Διαπιστώνω ότι:

- Κάθε φωνή έχει **δύο συζυγίες**.
- Η **δεύτερη συζυγία** κάθε φωνής **χωρίζεται σε δύο τάξεις**, όπως φαίνεται στο παρακάτω σχήμα:

ΦΩΝΗ	Ενεργητική -ω		Παθητική -μαι	
ΣΥΖΥΓΙΑ	α'	β'	α'	β'
ΤΑΞΗ				
ΚΑΤΑΛΛΗΞΕΙΣ	α' -ω γράφω	β' α' -άω, -ώ αγαπάω, -ώ β' -ώ μπορώ	α' -ομαι λέγομαι	β' α' -ιέμαι αγαπιέμαι β' -ούμαι οδηγούμαι

ΠΡΟΣΟΧΗ: Οι παραπάνω διακρίσεις αφορούν τη μορφή μόνο και όχι τη σημασία του ρήματος.

Μαθαίνω ότι:

- Υπάρχουν ρήματα τα οποία έχουν ενεργητική σημασία, **φανερώνουν δηλαδή ότι το υποκείμενο κάνει κάτι, ενεργεί**, π.χ. *τρέχω, παίζω*. Τα ρήματα αυτά έχουν **ενεργητική διάθεση** και βρίσκονται συνήθως στην ενεργητική φωνή.
- Υπάρχουν ρήματα τα οποία έχουν παθητική σημασία, **φανερώνουν δηλαδή ότι το υποκείμενο «παθαίνει» κάτι, δέχεται το αποτέλεσμα μιας ενέργειας**, π.χ. *τραυματίζομαι, χτυπώ*. Τα ρήματα αυτά έχουν **παθητική διάθεση** και βρίσκονται συνήθως στην παθητική φωνή.
- Υπάρχουν ρήματα τα οποία φανερώνουν ότι **το υποκείμενο είναι ο δράστης και ο δέκτης μιας ενέργειας, δηλαδή κάνει κάτι και ταυτόχρονα δέχεται το αποτέλεσμα της ενέργειας αυτής**, π.χ. *χτενίζομαι, αγκαλιάζομαι*. Τα ρήματα αυτά έχουν **μέση διάθεση** και βρίσκονται συχνά στην παθητική φωνή.

- ► Υπάρχουν ρήματα τα οποία φανερώνουν ότι **το υποκείμενο βρίσκεται απλώς σε μια κατάσταση, ούτε ενεργεί ούτε παθαίνει κάτι**, π.χ. *κοιμάμαι, κάθομαι*. Τα ρήματα αυτά έχουν **ουδέτερη διάθεση**.

ΠΡΟΣΟΧΗ: Οι διαθέσεις αφορούν τη σημασία του ρήματος.

Μαθαίνω ότι:

- ► **Χρόνο** ονομάζουμε την τοποθέτηση ενός γεγονότος, μιας ενέργειας ή κατάστασης σε ένα σημείο του χρονικού άξονα (παρελθόν, παρόν, μέλλον).
- ► Στην ελληνική γλώσσα υπάρχουν οχτώ χρόνοι που μπορούν να χωριστούν σε ομάδες ανάλογα με τη **χρονική βαθμίδα** (παρελθόν, παρόν, μέλλον) στην οποία τοποθετούνται.

Μαθαίνω ότι:

- ► Για να αναφερθούμε σε κάτι που έγινε στο παρελθόν μπορούμε να χρησιμοποιήσουμε κυρίως:
 - ο **τον Παρατατικό**, με τον οποίο μπορούμε να δώσουμε έμφαση στη διάρκεια ή την επανάληψη μιας ενέργειας,
 - ο **τον Αόριστο**, με τον οποίο παρουσιάζουμε ένα γεγονός συνοπτικά, χωρίς να μας ενδιαφέρει η διάρκειά του, αλλά το ίδιο το γεγονός,
 - ο **τον Υπερσυντέλικο**, με τον οποίο αναφερόμαστε σε ένα γεγονός που έχει γίνει πριν από ένα άλλο,
 - ο **τον Παρακείμενο**, για να συνδέσουμε ένα γεγονός που έχει γίνει στο παρελθόν και τα αποτελέσματά του φτάνουν στο παρόν.
- ► Από τους παραπάνω χρόνους, ο παρατατικός και ο αόριστος μπορούν να χρησιμοποιηθούν για να αναφερθούμε στο ίδιο γεγονός, έχουν όμως μια σημαντική διαφορά που έχει να κάνει με την οπτική γωνία που επιλέγει κάθε φορά ο ομιλητής ή ο συγγραφέας: αν ενδιαφέρεται δηλ. να τονίσει τη διάρκεια ή την επανάληψη (παρατατικός) ή την απλή δήλωση μιας ολοκληρωμένης πράξης (αόριστος). Αυτή τη διαφορά την ονομάζουμε **ποιόν ενέργειας**.

π.χ. – Χθες διάβαζα τρεις ώρες. - Χθες διάβασα τρεις ώρες.

ΧΡΟΝΙΚΗ ΒΑΘΜΙΔΑ			
ΠΑΡΕΛΘΟΝ	ΠΑΡΟΝ	ΜΕΛΛΟΝ	ΠΟΙΟΝ ΕΝΕΡΓΕΙΑΣ
Παρατατικός	Ενεστώτας	Εξακολουθητικός Μέλλοντας	Μη Συνοπτικό (Εξακολουθητικό)
Αόριστος		Συνοπτικός Μέλλοντας	Συνοπτικό

Υπερσυντέλικος		Συντελεσμένος Μέλλοντας	Συντελεσμένο
Παρακείμενος			

Διαπιστώνω ότι:

- ► Τα ρήματα που συνδέουν **το υποκείμενο με το κατηγορούμενο** λέγονται **συνδετικά**.
- ► Εκτός από το ρήμα *είμαι* συνδετικά ρήματα είναι και όσα έχουν παρόμοια σημασία: *γίνομαι, φαίνομαι, μοιάζω, παραμένω, θεωρούμαι, διορίζομαι, εκλέγομαι* κτλ.

Διαπιστώνω ότι:

- ► Τα συνδετικά ρήματα χρησιμοποιούνται πολύ συχνά στην **περιγραφή** προσώπων, αντικειμένων, καταστάσεων κτλ., επειδή με αυτό τον τρόπο μπορούμε να προβάλουμε την ιδιότητα αυτού που περιγράφουμε, η οποία αποτελεί συγχρόνως και νέα πληροφορία.

Συμπεραίνω ότι:

- ► Για να σχηματιστούν ρήματα παράγωγα από άλλες λέξεις χρησιμοποιούνται **τα επιθήματα**.

Διαπιστώνω ότι:

- ► Χρησιμοποιούνται **επιθήματα** για να γίνουν ρήματα από άλλα μέρη του λόγου (όπως ουσιαστικά και επίθετα).

Διαπιστώνω ότι:

- ► Το **αφηγηματικό κείμενο** εμπεριέχει δράση και εξέλιξη και επομένως αξιοποιεί πολύ το ρήμα.
- ► Αναλυτικότερα, χρησιμοποιεί κυρίως ρήματα **δράσης**, π.χ. *πάω να τρέξω να κυνηγήσουμε* και **έκφρασης σκέψεων και συναισθημάτων**, π.χ. *κι εκείνος θύμωσε...*

Συμπεραίνω ότι:

- ► Όταν στην αφήγηση εξιστορούμε γεγονότα που συνέβησαν στο παρελθόν, τα ρήματα που χρησιμοποιούμε βρίσκονται συνήθως σε **παρελθοντικούς χρόνους** (αόριστο και παρατατικό).

- ► Μερικές φορές όμως χρησιμοποιούνται κι άλλοι χρόνοι, όπως ο ενεστώτας ή ακόμα και ο μέλλοντας, για να γίνει η αφήγηση **πιο ζωντανή** και να έρθουν τα γεγονότα πιο κοντά στη χρονική στιγμή της αφήγησης.

ΕΝΟΤΗΤΑ 6η

Συμπεραίνω ότι:

- ► Οι **πτώσεις** μάς δείχνουν **τη σχέση που μπορεί να έχει ένα ουσιαστικό με το ρήμα** της πρότασης.
- ► Το **υποκείμενο** βρίσκεται πάντα σε πτώση **ονομαστική**.
- ► Το **αντικείμενο** μπορεί να βρίσκεται σε **αιτιατική** ή σε **γενική**. Η πτώση του αντικειμένου καθορίζεται από το ρήμα.
- ► Τα **συνδετικά ρήματα** παίρνουν ως συμπλήρωμα κατηγορούμενο.

Το κατηγορούμενο βρίσκεται σε πτώση ονομαστική, όταν μας δίνει μια πληροφορία για το υποκείμενο του ρήματος, π.χ. *Πολλά μουσεία ήταν σπίτια – Ο Ρέμινγκτον θεωρείται σπουδαίος ζωγράφος*. Το κατηγορούμενο αυτό λέγεται **κατηγορούμενο του υποκειμένου**. Το κατηγορούμενο βρίσκεται σε πτώση αιτιατική, όταν μας δίνει μια πληροφορία για το αντικείμενο του ρήματος, π.χ. *Τον θεωρούν σπουδαίο ζωγράφο*. Το κατηγορούμενο αυτό λέγεται **κατηγορούμενο του αντικειμένου**.

Μαθαίνω ότι:

- ► Οι **πτώσεις** μάς δείχνουν **τη σχέση που μπορούν να έχουν οι ονομαστικές φράσεις (ΟΦ) μεταξύ τους**. Έτσι, στο παράδειγμα *η ζωή του ανθρώπου*, η ΟΦ *του ανθρώπου* προσδιορίζει την ΟΦ *η ζωή*.
- ► Όταν η ΟΦ που προσδιορίζει μια άλλη ΟΦ βρίσκεται σε διαφορετική πτώση από αυτήν, όπως στο παραπάνω παράδειγμα, τότε ο προσδιορισμός ονομάζεται **ετερόπτωτος**. Αντίθετα, όταν βρίσκεται στην ίδια πτώση, ονομάζεται **ομοιόπτωτος** προσδιορισμός, π.χ. *Ο Γεωργιάδης, ο καθηγητής, μας συνόδεψε στο Μουσείο*.

Μαθαίνω ότι:

- ► Οι **ετερόπθρωτοι προσδιορισμοί** είναι συνήθως σε **πτώση γενική**.
- ► Η **γενική** αυτή μπορεί να εκφράζει πολλές και διάφορες σημασίες, όπως **τον κτήτορα**, π.χ. *τα πόδια του αλόγου*, **τον δράστη ή τον αποδέκτη μιας ενέργειας**, π.χ. *Μονομαχία των Γιατρών*, *εικονογράφηση του βιβλίου*, **τον τόπο ή τον χρόνο, διαστάσεις και μονάδες μέτρησης, την ιδιότητα, τον σκοπό ή τη χρήση**, π.χ. *άρματα μάχης*.

Μαθαίνω ότι:

- ▶ Ένα ουσιαστικό χρησιμοποιείται ως **ομοιόπτωτος προσδιορισμός** άλλου ουσιαστικού:
 1. για να προσθέσει ένα ιδιαίτερο και γνωστό γνώρισμα. Αυτός ο ομοιόπτωτος προσδιορισμός ονομάζεται **παράθεση**.
 2. για να διασαφηνίσει το ουσιαστικό που προσδιορίζει, όταν η έννοιά του είναι γενική και κάπως αόριστη. Αυτός ο ομοιόπτωτος προσδιορισμός ονομάζεται **επεξήγηση**.

Έμαθα ότι:

- ▶ **Νέα ουσιαστικά παράγονται** από άλλα ουσιαστικά, επίθετα ή ρήματα με την προσθήκη στο θέμα τους ποικίλων παραγωγικών **καταλήξεων-επιθημάτων**.
- ▶ Τα νέα ουσιαστικά έχουν ποικίλες σημασίες (δηλώνουν τόπο, επάγγελμα, ενέργεια, ιδιότητα, υποκορισμό, μεγέθυνση κτλ.).

Διαπιστώνω ότι:

- ▶ Μία **παράγραφος** αποτελείται από τρία μέρη:
 - α. τον πρόλογο-**θεματική πρόταση**, την κύρια ιδέα της παραγράφου,
 - β. την ανάπτυξη της θεματικής πρότασης, δηλαδή τις **λεπτομέρειες**.
 - γ. τον επίλογο-πρόταση **κατακλείδα**, η οποία συνοψίζει όσα αναλύθηκαν σχετικά με την κύρια ιδέα της παραγράφου. Η πρόταση-κατακλείδα δεν είναι πάντα απαραίτητη.
- ▶ Η πρόταση που γράψατε δίπλα σε κάθε παράγραφο αποδίδοντας σύντομα και περιεκτικά το νόημά της λέγεται **πλαγιότιτλος**.

ΕΝΟΤΗΤΑ 7η

Μαθαίνω ότι:

- ▶ Τα **άρθρα** είναι λέξεις που χρησιμοποιούμε μπροστά από ουσιαστικά, κυρίως για να δηλώσουμε αν αναφερόμαστε σε κάτι (πρόσωπο, πράγμα) συγκεκριμένο ή όχι.
- ▶ Η ελληνική γλώσσα έχει δύο άρθρα, το **οριστικό** (ο, η, το) και το **αόριστο** (ένας, μια, ένα).
- ▶ Το άρθρο *μια* χρησιμοποιείται ως αόριστο άρθρο χωρίς τόνο, ενώ το αριθμητικό *μία* χρησιμοποιείται πάντα τονισμένο.

Μαθαίνω ότι:

- ▶ Το **οριστικό άρθρο** το χρησιμοποιούμε

α. συγκεκριμένα: όταν αναφερόμαστε σε κάτι που γνωρίζει ο ακροατής / αναγνώστης, ή μπορεί να το αναγνωρίσει, επειδή έχουμε ήδη μιλήσει γι' αυτό.

β. γενικευτικά: όταν η λέξη που συνοδεύει είναι «ο αντιπρόσωπος» του είδους, ή όταν αναφερόμαστε στα μέλη ενός συνόλου, π.χ. *Το λιοντάρι είναι ο βασιλιάς των ζώων*.

- ▶ Το **αόριστο άρθρο** το χρησιμοποιούμε συνήθως, όταν αναφερόμαστε γενικά και αόριστα σε κάτι, το οποίο ίσως είναι άγνωστο στον ακροατή / αναγνώστη μας ή του είναι γνωστό, αλλά εμείς δε θέλουμε να μιλήσουμε συγκεκριμένα, π.χ. *τηλεφώνησα σε έναν φίλο μου*.

Μαθαίνω ότι:

► Επίθετα παράγονται από ουσιαστικά, ρήματα, επιρρήματα, ή άλλα επίθετα. Στον πίνακα που ακολουθεί μπορείτε να δείτε μερικά παραδείγματα.

Επίθετα από:	Ρήμα	Ουσιαστικό	Επίθετο	Επίρρημα
	τρομακτικός	ασημένιος	κοντούλης	χτεσινός
	αγαπητός	ανοιξιάτικος	μεγαλούτσικος	
	καμαρωτός	αγορίστικος	ασπριδερός	
	εκλέξιμος	τρομερός	βαθουλός	

ΕΝΟΤΗΤΑ 8η

Μαθαίνω ότι:

- Ένα τμήμα του λόγου που εκτείνεται από τελεία σε τελεία λέγεται **περίοδος**.
- Η περίοδος μπορεί να **αποτελείται μόνο από μία ή και από περισσότερες προτάσεις**.
- Μια πρόταση που δεν εξαρτάται από καμιά άλλη λέγεται **κύρια/ανεξάρτητη πρόταση**. Μια πρόταση που συμπληρώνει το νόημα μιας άλλης και εξαρτάται από αυτήν λέγεται **εξαρτημένη/δευτερεύουσα πρόταση**.
- Οι λέξεις που συνδέουν κύριες ή δευτερεύουσες προτάσεις μεταξύ τους λέγονται **σύνδεσμοι**, π.χ. *και, όμως, ότι, μήπως* κτλ.

Μαθαίνω ότι:

► Όταν δύο ή περισσότερες προτάσεις συνδέονται με συνδέσμους, όπως οι:

και, ούτε, ή, είτε, αλλά, παρά, όμως, δηλαδή, όχι μόνο – αλλά και, λοιπόν, ωστόσο,

τότε λέμε ότι συνδέονται **παρατακτικά**.

► **Παρατακτικά** συνδέονται **όμοιες** προτάσεις, δηλαδή κύριες με κύριες ή δευτερεύουσες με δευτερεύουσες.

Διαπιστώνω για τη στίξη στην παρατακτική σύνδεση

- Πριν από τους συνδέσμους *και, ή / είτε* συνήθως δε βάζουμε **κόμμα**.
- Συνήθως δε βάζουμε **κόμμα** πριν από το *όμως*, ενώ βάζουμε κόμμα πριν από το *αλλά*.
- Βάζουμε πάντα **κόμμα** πριν από το *αλλά και* (π.χ. *όχι μόνο νίκησαν, αλλά και θριάμβευσαν*).
- Συνήθως με το *ωστόσο* αρχίζει νέα περίοδος και έτσι πριν από αυτό υπάρχει **τελεία**.

Μαθαίνω ότι:

► **Ασύνδετο σχήμα** έχουμε, όταν λέξεις ή φράσεις βρίσκονται στο λόγο η μία μετά την άλλη χωρίς κάποια συνδετική λέξη ανάμεσά τους. Τις λέξεις ή φράσεις αυτές, όταν γράφουμε, πάντα τις χωρίζουμε με **κόμμα**.

Μαθαίνω ότι:

► Σημαντικό στοιχείο της αφήγησης είναι η θέση που παίρνει ο αφηγητής στα γεγονότα της ιστορίας που αφηγείται. Μπορεί ο αφηγητής να κρατά μια **αντικειμενική στάση**, όταν παρουσιάζει με ουδέτερο τρόπο τα γεγονότα, ή μια **υποκειμενική στάση**, όταν εκφράζει, μαζί με τα γεγονότα, προσωπικά του συναισθήματα ή διατυπώνει σχόλια.

Μαθαίνω ότι:

► Ο αφηγητής μπορεί να επιλέξει:
α. τη χρονολογική ευθύγραμμη παράθεση των γεγονότων,
β. να αρχίσει την αφήγησή του από τη μέση της υπόθεσης και, ώσπου να τελειώσει την αφήγησή του, να βρει την ευκαιρία να αφηγηθεί και τα αρχικά γεγονότα ή ακόμα να προσθέσει σχετικές με το θέμα του ιστορίες.

ΕΝΟΤΗΤΑ 9η

Μαθαίνω ότι:

► Συνταγματικές είναι οι σχέσεις μεταξύ ενός γλωσσικού στοιχείου και άλλων στοιχείων που προηγούνται ή ακολουθούν μέσα στην ίδια συντακτική ενότητα, φράση, πρόταση. Οι σχέσεις αυτές αναπτύσσονται στον οριζόντιο άξονα: στον **συνταγματικό άξονα**.

Κατάλαβα ότι:

- ► Η ελληνική γλώσσα είναι **ευέλικτη**.
- ► Η οριζόντια μετακίνηση λέξεων ή λεκτικών συνόλων σε μια πρόταση πρέπει να γίνεται με προσοχή και μέσα σε συγκεκριμένα **όρια**.
- ► Η οριζόντια μετακίνηση λέξεων ή λεκτικών συνόλων σε μια πρόταση «αποκαλύπτει» πού θέλει ο ομιλητής ή ο συγγραφέας να δώσει **έμφαση** ή τι να τονίσει.

Συμπεραίνω ότι:

► Μπορούμε να αλλάξουμε ορισμένες λέξεις ή φράσεις σε μια πρόταση με άλλες που παίζουν τον ίδιο ρόλο στην πρόταση. Αυτό δε γίνεται οριζόντια, αλλά κάθετα με την αλλαγή κάθε φορά των λέξεων-φράσεων (**παραδειγματικός άξονας**).

Μαθαίνω ότι:

► *Εύλογα θα αναρωτηθεί κανείς: Γιατί τα μαθαίνουμε όλα αυτά; Για να κατανοήσουμε ότι: όταν φτιάχνουμε προτάσεις, εργαζόμαστε παράλληλα και στους δύο άξονες, από τη μία*

συνδυάζοντας και βάζοντας σε λογική σειρά τις λέξεις (**συνταγματικός άξονας**) και από την άλλη επιλέγοντας τις κατάλληλες λέξεις (**παραδειγματικός άξονας**).

ΕΝΟΤΗΤΑ 10η

Μαθαίνω ότι:

► Οι δευτερεύουσες προτάσεις λειτουργούν είτε ως **αντικείμενο ή υποκείμενο** του ρήματος της κύριας πρότασης, π.χ. *Είπε ότι θα φύγει από τον τόπο του*, είτε ως **επιρρηματικοί προσδιορισμοί**. δηλώνουν δηλαδή:

- **χρόνο**, π.χ. *Όταν κατηφορίζεις την Ερμού, έχεις όλη την πόλη μπροστά σου.*
- **αιτία**, π.χ. *Θύμωσε, επειδή ο Γιάννης αποφάσισε να φύγει.*
- **σκοπό**, π.χ. *Τα καράβια έρχονταν (για) να φορτώσουν ξυλεία.*
- **αποτέλεσμα**, π.χ. *Μιλά πολύ σιγά, ώστε μόλις ακούγεται.*
- **υπόθεση**, π.χ. *Αν πάτε στη Μυτιλήνη, θα περάσετε ωραία.*
- **εναντίωση**, π.χ. *Αν και περνάει δύσκολα, δεν αφήνει τον τόπο του.*

Μαθαίνω ότι:

► Όταν δύο ή περισσότερες προτάσεις δεν είναι ισοδύναμες (η μία εξαρτάται από την άλλη), συνδέονται μεταξύ τους με κάποιον από τους υποτακτικούς συνδέσμους ή με μια αναφορική αντωνυμία. Αυτός ο τρόπος σύνδεσης των προτάσεων ονομάζεται **υποτακτική σύνδεση**.

► Συνηθισμένοι **υποτακτικοί σύνδεσμοι** είναι οι:

ότι, πως, να, μήπως, γιατί, επειδή, όταν, αφού, ώστε κ.ά.

Μαθαίνω για το κόμμα στην υποτακτική σύνδεση

- Όταν μια δευτερεύουσα πρόταση λειτουργεί ως αντικείμενο ή υποκείμενο στο ρήμα μιας άλλης πρότασης, τότε οι δύο προτάσεις **δε** χωρίζονται με κόμμα, π.χ. *Λέγεται ότι οι πρώτοι Κορίνθιοι χρησιμοποίησαν το σημερινό τρόπο κατασκευής των καραβιών.*
- Όταν η δευτερεύουσα πρόταση δηλώνει κάποια επιρρηματική σχέση (χρόνο, αιτία, σκοπό κ.λπ.), τότε συνήθως χωρίζεται με κόμμα από την πρόταση που προσδιορίζει, π.χ. *Ο κόσμος της αγοράς απλώνεται μπροστά μας, καθώς κατηφορίζουμε την οδό Ερμού.*

http://ebooks.edu.gr/ebooks/v/html/8547/2256/Neoelliniki-Glossa_A-Gymnasiou_html-empl/index.html

